ABHAZYA-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİNİN HUKUKİ YAPISI VE GELİŞİMİ

Anri Cergenia
Abhazya Başbakanı, 30 Eylül 2000

4 Mart 1921'de Abhazya'da Sovyet egemenliği kuruldu. 31 Mart 1921'de de bağımsız Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edildi. 21 Mayıs 1921'de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devrim Komitesi, Abhazya SSC'nin bağımsızlığını tanıdı.

Aralık 1921'de Abhazya SSC ve Gürcistan SSC, Abhazya ve Gürcistan arasında devlet-hukuk ilişkilerinin esasını oluşturan Birlik antlaşmasını imzaladılar. Bu antlaşmaya göre Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti aralarında askeri, siyasi ve mali-ekonomik birliğe giriyordu. Burada, gösterilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için taraflar bazı alanların birleştirildiğini ilan ediyordu ki, bunlar böylece ortak yetki alanları oluyordu.

Bu şekilde, Abhazya ve Gürcistan arasındaki devlet-hukuk ilişkileri antlaşma temelinde ortaya çıktı ve anılan Birlik antlaşması imzalandığı andan itibaren Abhazya ve Gürcistan, hukuki bakımdan birbirine bağlı olmayan eşit haklı devletler oldular. Bundan sonra Abhazya SSC, SSCB'nin kuruluşuna katıldı ve temsilcileri Transkafkasya Federasyonu bünyesinde Aralık 1922'de SSCB'nin kuruluş anlaşmasını imzaladılar.

1931 yılında Abhazya SSC, Gürcistan SSC içinde Abhazya ÖSSC'ye (özerk sovyet sosyalist cumhuriyet) dönüştürüldü. Ancak 1977 SSCB Anayasası'na göre özerk cumhuriyetler devlettiler; kendi anayasaları, yüksek yasama, yürütme ve yargı organları vardı. Burada şu durumu göz önünde bulundurmak gerekir ki, SSCB Anayasası'na göre özerk cumhuriyetler kendi toprakları üzerinde münhasır egemenlik hakkına sahiptiler. Dolayısıyla Gürcistan'ın egemenliği Abhazya topraklarını Sovyetler zamanında bile kapsamıyordu, yani her birinin kendi toprağı vardı.

Ayrıca SSCB Anayasası'na göre özerk cumhuriyetler, SSCB yetkisine giren sorunların çözümüne SSCB yüksek Sovyet idare organları ve yönetimi vasıtası ile katılıyorlardı, yani aynı zamanda SSCB'nin özneleriydiler. 26 Nisan 1990 tarihli "SSCB ile Federasyon Özneleri Arasında Yetki Paylaşımı" hakkındaki SSCB yasasında "özerk cumhuriyetler, federasyonun - SSCB'nin- özneleri olan Sovyet sosyalist devletlerdir" denmektedir. Bu şekilde, Abhazya, Gürcistan SSC bünyesinde özerk cumhuriyet olmasına karşın, Abhazya ve Gürcistan arasındaki ilişkiler SSCB'nin özneleri olan devletler arasındaki karşılıklı ilişkiler karakteri taşıyordu.

SSCB'nin son yıllarında Gürcistan Yönetimi, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılma sürecini başlattı. Bu amaçla, 1989'dan 1991'e kadar olan dönemde Gürcistan Yüksek Sovyeti tek taraflı olarak bir dizi karar aldı. Bu kararlara göre, Gürcistan SSC'nin devlet idare organları, dolayısıyla onlar tarafından kabul edilen devlet-hukuk sözleşmeleri yasal açıdan dayanaksız ve hukuki olarak geçersiz ilan edildi. Buna karşılık Abhazya ÖSSC Yüksek Sovyeti, bu faaliyetlerin Abhazya'nın devlet yapısını tehlikeye attığını düşünerek 25 Ağustos 1990'da Abhazya'nın Devlet Egemenliği Deklarasyonu'nu ve Abhazya'nın devlet yapısının korunmasının hukuki garantileri hakkındaki kararı kabul etti. Son belgede ayrıca, Gürcistan SSC Yüksek Sovyeti tarafından alınan kararların sonucunda, Abhazya'nın Gürcistan'a dahil olmasının hukuki dayanaklarını yitirdiği tespit ediliyordu.

Abhazya ile Gürcistan arasında devlet-hukuk ilişkileri antlaşma temelinde ortaya çıktığından, Gürcistan tek taraflı olarak Abhazya ile karşılıklı ilişkilerinin karakterini değiştiremezdi. Ayrıca bu, birlik cumhuriyetlerinin ve özerk cumhuriyetlerin ilişkilerini düzenleyen SSCB yasalarıyla da çelişiyordu. Bu şekilde, Gürcistan Yönetimi'nin faaliyetleri Gürcistan ve Abhazya arasındaki devlet-hukuk ilişkilerini kopma noktasına getirdi.

Zviad Gamsahurdiya'nın iktidara gelmesinden sonra, 1990 yılı sonunda Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti tarafından Gürcistan'ın devlet bağımsızlığının yeniden kurulmasına yönelik geçiş dönemi ilan edildi. 28 Şubat 1991'de ise Gürcistan'ın devlet bağımsızlığının 26 Mayıs 1918 tarihli bağımsızlık sözleşmesi temelinde yeniden kurulması için referandum ilan edildi, ki bu pratikte SSCB'den ayrılma kararıydı.

3 Nisan 1990 tarihli, Gürcistan'ın henüz SSCB içinde bulunduğu dönemde kabul edilen "Birlik cumhuriyetinin SSCB'den ayrılmasıyla ilgili sorunların çözülme düzeni hakkındaki" SSCB yasasına göre, özerk cumhuriyetler, birlik cumhuriyetinin SSCB'den ayrılması durumunda, SSCB'de kalma ve kendi devlet-hukuk statüleri konusunda serbestçe karar verme hakkına sahiptiler. Buna bağlı olarak, Abhazya, 17 Mart 1991 tarihinde yapılan ve cumhuriyet nüfusunun çoğunluğunun SSCB'nin korunması yönünde fikir belirttiği referanduma katıldı.

Abhazya ÖSSC'nin referandum sonuçları SSCB referandum merkez komisyonu tarafından resmi olarak onaylandı. Aynı sırada, bağımsız devlet kurma arzusunu belirten Gürcistan bu referanduma katılmadı. 31 Mart 1991'de Gürcistan topraklarında, Gürcistan'ın devlet bağımsızlığının yeniden kurulması hakkında Abhazya'nın katılmadığı bir referandum yapıldı.

9 Nisan 1991'de bu referandum sonuçlarına dayanarak Gürcistan Yüksek Sovyeti "Gürcistan'ın devlet bağımsızlığının yeniden kurulduğuna dair sözleşme"yi kabul etti. Buna göre Gürcistan, 1918–1919 yıllarındaki Gürcistan Cumhuriyeti'nin hukuki halefi ilan ediliyordu. Bu andan itibaren Gürcistan SSC'nin hukuki varlığı sona eriyordu. Bu şekilde, eski Gürcistan SSC topraklarında birbirinden ayrı iki devlet ortaya çıktı: Bağımsızlığını ve SSCB'den ayrıldığını ilan eden Gürcistan ve SSCB'nin öznesi olarak kalmaya devam eden Abhazya... Dolayısıyla, SSCB yasalarıyla kurulan ve düzenlenen Abhazya ve Gürcistan arasındaki devlet-hukuk ilişkileri keza SSCB yasaları temelinde sona eriyordu.

SSCB'nin dağıldığı ana kadar (21 Aralık 1991) Abhazya onun öznesi olarak kaldı, bu sıfatla SSCB'nin reforme edilmesinin müzakere edildiği görüşmelere katıldı. Abhazya Yüksek Sovyeti Başkanı SSCB dağıldığı ana kadar görevi itibarı ile SSCB Federasyon Konseyi'nin ve SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu'nun üyesiydi. Aynı zamanda Abhazya, Gürcistan devlet başkanlığı seçimlerine ve onun iktidar organlarının çalışmasına katılmıyordu. Abhazya'nın aynı anda hem SSCB'nin hem de bağımsız Gürcistan'ın öznesi olamayacağı açıktır.

Buradan da şu sonuç çıkıyor ki, Gürcistan'ın BM'ye kabul edildiği ana kadar Abhazya ile hiçbir ilişkisi yoktu ve BM tarafından Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün 21 Aralık 1991'deki eski Gürcistan SSC sınırlarıyla tanınması hukuki dayanaklarını yitirmişti. Gürcistan'ın BM'ye alınmasının arifesinde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanı Vladislav Ardzınba, BM Genel Sekreteri'ne gönderdiği mektupta Abhazya ve Gürcistan arasında devlet-hukuk ilişkisi olmadığı ve Gürcistan'ın BM'ye eski Gürcistan SSC sınırlarıyla kabul edilmesinin hukuka uygun olmadığı konusunu dile getirmişti.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Şubat 1992'de Gürcistan Geçici Askeri Konseyi, Abhazya ile ilişkilerin tespit edilmediği 1921 Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Anayasası'na geçme kararı aldı. Bununla birlikte Gürcistan Yönetimi tarafından, Abhazya ile ilişkilerin geçici olarak, yeni bir model hazırlanıncaya kadar önceki prensiplerle kurulacağı bildirildi. Ancak bu karar alındığı zaman, yukarıda belirtildiği üzere, Abhazya ile Gürcistan arasında devlet-hukuk ilişkileri kopmuştu, dolayısıyla bu karar Abhazya için geçerli olamazdı.

Abhazya, o zamanki siyasi gerçekleri göz önüne alarak, silahlı çatışmadan kaçınmak için Gürcistan'a, kopan devlet-hukuk ilişkilerini eşit haklara dayalı temelde yeniden kurmayı teklif etti.

23 Temmuz 1992'de Abhazya Parlamentosu, 1978 Anayasası'nın kaldırılması ve 1925 Anayasası'na geçilmesi kararı aldı. Bu Anayasa'nın II. Bölümü'ne göre Abhazya, uluslararası hukukun öznesi, egemen bir devlet sayılıyordu. Aynı zamanda Abhazya Parlamentosu, federasyon antlaşması temelinde eşit özneli ilişkilerin kurulması için görüşmelere başlama

teklifiyle Gürcistan Yönetimi'ne çağrıda bulundu. Ancak Gürcistan Yönetimi, Abhazya ile siyasi diyalog kurmak yerine, 14 Ağustos 1992'de Abhazya'ya silahlı saldırı başlatarak güç kullanmayı seçti.

Askeri faaliyetlerin bitmesinden sonra Abhazya ve Gürcistan BM'nin ve Rusya Federasyonu'nun arabuluculuğu ve AGİT'in katılımı ile görüşmelere başladılar; en başta gelen sorunlardan biri bundan sonraki karşılıklı ilişkiler konusuydu. Bu görüşmeler sonucunda 4 Nisan 1994'te imzalandı. Bildiri, Abhazya ve Gürcistan arasında "Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Siyasi Çözümü İçin Önlemler Deklarasyonu " devlet-hukuk ilişkisi olmadığını tespit ediyordu.

Bu hukuki değerlendirme BM genel sekreterinin 3 Mayıs 1994 tarihli 529 sayılı raporunda ve "Gürcistan-Abhazya anlaşmazlığının her yönüyle çözümünün siyasi ve hukuki unsurlarına yönelik tekliflerde" de yapılıyordu.

Bu belgelerde deniyor ki: "Abhazya, tartışmalı konuların çözümünden sonra görüşmeler sonucunda kurulacak birlik devletin bünyesinde egemenlik hakkına sahip bir özne olacaktır. Birlik devletin adı taraflarca bundan sonraki görüşmelerde belirlenecektir. Taraflar, 21 Aralık 1991'deki durumuna göre, eski Gürcistan SSC sınırlarıyla kurulacak devletin toprak bütünlüğünü tanıyacaklardır."

Bu şekilde, BM Abhazya ve Gürcistan'a yeni bir birlik devleti kurmalarını ve daha sonra adı üzerinde anlaşmalarını öneriyordu. Ayrıca, Abhazya Yönetimi'nin isteği ile uluslararası hükümet dışı "İşbirliği İçin Hukukçular Dostluk Birliği" tarafından 4 Nisan bildirisinin bağımsız hukuki uzman incelemesi yapıldı. Bu örgüt tarafından hazırlanan raporda, 4 Nisan bildirisinin taraflar arasında devlet-hukuk ilişkisinin olmadığını tespit ettiği belirtiliyor.

Raporda keza deniyor ki: "Bildiri metninde görüldüğü üzere, taraflar dış politika, sınır ve gümrük rejimi, enerji, ulaşım, haberleşme, çevre, insan hakları alanlarında ortak faaliyet konusunda anlaşmaya varmışlardır. Devlet faaliyetlerinin bu alanları sadece egemen devlete mahsustur. Böylece anlaşmazlık içindeki taraflar, her bir tarafın varlığını kabul etmişler ve tanımışlardır..."

Şunu da eklemek gerekir ki, Abhazya'da egemen devlete mahsus yetkilerin varlığı sadece Gürcistan tarafından değil, 4 Nisan bildirisine imza atan BM, AGİT ve Rusya tarafından da tanınmıştır.

Bundan yola çıkarak uzman inceleme raporu, "4 Nisan bildirisi uluslararası (devletlerarası) bir antlaşmadır" sonucuna ulaşmıştır. Belçikalı uluslararası hukuk doktoru B. Drissen de benzeri sonuçlara ulaşmıştır. Drissen hazırladığı "1994 yılında imzalanan antlaşmaların geçerliğinin ve yorumunun hukuki değerlendirmesi"nde yine, 4 Nisan bildirisinin iki devlet arasında imzalanmış uluslararası hukuki bir antlaşma olduğunu söylüyor.

4 Nisan bildirisinin imzalanmasından sonraki üç yıl boyunca taraflar, devlet-hukuk ilişkilerinin yeniden kurulabilmesi için görüşmeler yürüttüler. Haziran 1997'de "Gürcistan-Abhazya Düzenleme Protokolü" tasarısı imzaya hazırlandı. Buna göre eşit haklara sahip iki taraf, eşit özne esasına dayanan ortak bir devlet kuracaklardı. Ancak Gürcistan tarafı bu belgeyi imzalamayı reddetti. Gürcistan'ın bu tutumu, BM, AGİT ve görüşmelere katılan diğer tarafların destekleniyor olması ile açıklanabilir. Bunlar devamlı olarak Abhazya'nın Gürcistan'a dahil edilmesini sağlamaya çalışıyorlar.

Bugün BM'nin inisiyatifiyle Genel Sekreter Dostları Grubu devletlerin temsilcileri "anayasal yetkilerin Tiflis ve Suhum arasında paylaşılmasının temel prensipleri" diye adlandırılan ve Abhazya'nın özerklik hakları ile Gürcistan'ın bünyesine girmesini öngören bir belge üzerinde çalışma yürütüyorlar. Bu yaklaşım, 4 Nisan bildirisi ile belirlenen çözüm ilkelerinin kabaca ihlali anlamına gelmektedir.

BM temsilcilerinin bu tutumlarına gerekçe olarak, 4 Nisan bildirisinin Abhazya ve Gürcistan arasındaki devlet-hukuk ilişkilerinde, savaşın sonucunda meydana gelen geçici bir

kopmayı tespit ettiğini bildiriyorlar. Savaş, ilişkilerin fiili olarak kesilmesine yol açabilir, ama hukuki olarak değil. Burada söz konusu olan devlet-hukuk ilişkileri, uygun hukuki sözleşmelerle düzenlenen, yukarıda belirtildiği gibi Gürcistan Yönetimi tarafından daha Abhaz-Gürcü savaşı başlamadan önce tek taraflı olarak yürürlükten kaldırılan ilişkilerdir. Ve bu durum 4 Nisan bildirisi ile tespit edilmiştir.

Yukarıda ortaya konulanlara bağlı olarak biz uluslararası uzmanlara şu soruları yöneltmek istiyoruz:

1) 9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan'ın devlet bağımsızlığının yeniden kurulmasına dair sözleşmenin kabul edilmesi, onun SSCB'den ayrılması anlamına geliyor mu?

2) Sovyet yasalarına göre Abhazya'nın, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması durumunda, SSCB içinde kalma konusunda kendi iradesi ile karar verme hakkı var mıydı?

3) Abhazya, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılmasından sonra SSCB devlet idare organlarının çalışmalarına katılmaya devam etti; başkanı Federasyon Konseyi'nin üyesiydi ve SSCB'nin reforme edilmesi konusunda yapılan görüşmelere katılıyordu. Bu durum, Gürcistan'ın artık bağımsız olduğu o dönemde Abhazya'nın SSCB'nin öznesi olarak kalmaya devam ettiği anlamına gelir mi?

4) Abhazya aynı anda hem SSCB'nin hem de SSCB'den ayrılan ve bağımsız olan Gürcistan'ın öznesi olabilir mi?

5) 4 Nisan 1994 tarihli bildiri Abhazya ile Gürcistan arasında devlet-hukuk ilişkilerinin koptuğunu tespit ediyor. İki özne arasında devlet ve hukuk sözleşmelerine göre düzenlenen ilişkiler, gerekli hukuki prosedür olmadan, sadece silahlı çatışma sonucunda kopabilir mi?

BM genel sekreterinin 3 Mayıs 1994 tarihli raporunda, BM tarafından hazırlanan ve taraflara birlik devlet kurmalarını, daha sonra adını belirlemelerini öneren, "Gürcistan-Abhazya anlaşmazlığının siyasi çözüm taslağı" yayınlandı. Bu, BM'nin Abhazya ve Gürcistan'ın hukuki bakımdan birbirine bağlı devletler olmadığının esas alındığı anlamına gelir mi?

Rusçadan Çeviren: Murat Papşu